

## ნათელა მუზაშვილი, ინგა ჯიბუტი

### მრავალდარგოვანი ტექნიკური ტერმინოლოგიის ახალი რედაქციისათვის

დღეს, როცა ცნებათა და ტერმინთა მოზღვაებაა, ნორმირებული და უნიფიცირებული ლექსიკონების შედგენა და მომხმარებლისთვის მიწოდება უმნიშვნელოვანესი საქმეა. ტერმინთა შექმნისა და დამკვიდრების სირთულე ყველა დარგის ტერმინოლოგიას ახასიათებს. ხშირად ტერმინები რომელიმე ენის მცოდნის მიერ ითარგმნება სპეციალისტებთან შეუთანხმებლად და ეს მეტად ჭრელ სურათს იძლევა, რადგან არცთუ იშვიათია შემთხვევები, როცა სხვადასხვა ლექსიკონში ერთსა და იმავე ცნებას განსხვავებული ტერმინი შეესატყვისება. ეს სიჭრელე განსაკუთრებით იგრძნობა ინგლისური ენიდან შემოსულ ტერმინებში. ამ შემთხვევაში მეტად ყურადსაღები და გასათვალისწინებელია ვუკოლ ბერიძის სიტყვები: „ერთიანი ტერმინოლოგიის უქონლობა არც ერთ სხვა დარგში არ იწვევს ისეთ მძიმე შედეგს, როგორსაც ტექნიკურ სინამდვილეში. ჭრელი ტერმინოლოგია აქ ყველაზე უფრო აუტანელია“ (ვ. ბერიძე, 1935: 3-5).

ასეთი „ჭრელი ტერმინოლოგიის“ ნიმუშად შეიძლება დავასახელოთ ამ ბოლო დროს გამოცემული ლექსიკონები, რომლებშიც ტერმინთა არაერთგვაროვნება არასასურველ სურათს იძლევა. მაგ. ინგლისური „barrier layer“ ერთგან „ბარიერულ შრეს“ ნიშნავს, სხვაგან იგი თარგმნილია, როგორც „თარჯშრე“ ან „ზღუდური შრე“; gradient რუსული перепад ტექნიკურ ტერმინოლოგიაში ნიშნავს „ვარდნილს“ და „სხვაობას“, სხვა ლექსიკონში იგი „შხივია“, არ შეესაბამება „перепад“-ს, რადგანაც „შხივი“ ქეგლის მიხედვით, რაც შხუის ისაა ან იგივეა, რაც შიშხინებს. ინგლ. replenishment - ერთგან დამატებითი კვებაა, მეორეგან – „მიკვება“ ან „ვსებკვება“; ასეთივეა подкачка, რომელსაც ერთგან „მიტუმბვის“ სახით ვხვდებით, მეორეგან „დამატებით ტუმბვას“ ნიშნავს; იმავდროულად ხშირია ენობრივი ნორმების დარღვევის ნიმუშებიც: ნახევრად კოჰერენტული || ნახევრადკოჰერენტული, მჟავით მოწამვლა || მჟავათი მოწამვლა; ტანგენციური || ტანგენციალური || ტანგენსური; პნევმატიკური || პნევმატური; ტოქსიური || ტოქსიკური და სხვ.

ტექნიკურ დისციპლინათა სირთულე და მრავალფეროვნება სათანადო ტერმინოლოგიის დამუშავების სიძნელეს განაპირობებს. ამ თვალსაზრისით უმნიშვნელოვანესია ზოგადი ტექნიკური ტერმინოლოგიის შექმნა. ამ მიზნით გამოიცა 1977 წლის ტექნიკური ტერმინოლოგია, რომელსაც საფუძვლად დაედო 1920 წლის ტექნიკური ტერმინოლოგიის სიტყვარი, 1935 წ. გამოცემული ტექნიკური ტერმინოლოგია და 1957 წლის ამავე სახელწოდების გამოცემა.

1977 წლის ტექნიკური ტერმინოლოგია, რომელიც 60 000-მდე ტერმინს მოიცავდა, ახალი ეტაპი იყო ტექნიკური სამეცნიერო ენის სრულყოფის თვალსაზრისით. ეს ნაშრომი დარგის სპეციალისტთა და ენათმეცნიერთა 10-წლიანი დაუღალავი შრომის შედეგი იყო. იგი მომზადდა სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განყოფილებაში. ეს ლექსიკონი დღესაც მეტად აქტუალურია და სამაგიდო წიგნად მიაჩნიათ არა მარტო ტექნიკოსებს, არამედ ფართო მომხმარებლებსაც.

60-იან წლებში ტექნიკის განვითარების ახალმა ეტაპმა და ახალ ტექნიკურ დისციპლინათა განვითარებამ დღის წესრიგში დასვა ტექნიკურ ტერმინოლოგიაზე მუშაობის გაგრძელება და ახალი ლექსიკონის გამოცემის საკითხი. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმმა დაადგინა ახალი გამოცემის მომზადება და დაამტკიცა ტექნიკური ტერმინოლოგიის სარედაქციო კოლეგია: აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი ლ. აბელიშვილი, აკადემიკოსი რ. აგლაძე, მეცნიერების კანდიდატები: ქ. ავალიშვილი, კ. გიგინეიშვილი, ფილოლოგიის მეცნ. კანდიდატი თ. გონიაშვილი, პროფესორი ა. გულისაშვილი, აკადემიკოსი რ. დვალი, ტექნიკის მეცნ. კანდ. ა. ელიაშვილი, პროფესორი ვ. კაკაბაძე, პროფესორი დ. კვესელავა, აკადემიკოსი ვ. მახალდიანი, ტექნიკის მეცნ. კანდიდატი გ. მიქელაძე, ტექნიკის მეცნ. კანდ. ე. ნადირაძე, პროფესორი რ. ნიკოლაძე, აკადემიკოსი ო. ონიაშვილი, ფილ. მეცნ. კანდ. რ. ღამბაშიძე, აკადემიკოსი ა. მიძიგური, აკადემიკოსი გ. ჭოლოშვილი, ინჟინერი დ. ხმიადაშვილი. რედაქტორები იყვნენ: რაფიელ დვალი და როგნედა ღამბაშიძე.

წიგნის რედაქტორებმა 30-ზე მეტ სამეცნიერო დაწესებულებას მიმართეს, რათა მათ წარმოედგინათ დამატებითი მასალა და შენიშვნები, რომლებიც მათ ჰქონდათ ადრეულ გამოცემებთან დაკავშირებით. მასალა თავს იყრიდა ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განყოფილებაში, სადაც განყოფილების თანამშრომლების მიერ სარედაქციო კოლეგიის სხდომებზე განხილული მასალა შეუდარდებოდა ადრე გამოცემულ ლექსიკონებს. მოძველებუ-

ლი ტერმინები იცხრილებოდა, ზუსტი შესატყვისები დგინდებოდა. მოწვეული დარგის სპეციალისტებთან ერთად სხდომებს ესწრებოდნენ: მეტყველების კულტურის განყოფილების გამგე ი. გიგინეიშვილი, ლექსიკოლოგიის განყოფილების გამგე მ. ჭაბაშვილი და თარგმნითი ლექსიკონის განყოფილების გამგე ალ. კობახიძე. შენიშვნებს აწვდიდნენ: აკადემიკოსი ფ. თავაძე, აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი ვ. გომელაური, აკადემიკოსი ა. ძიძიგური და სხვ.

მოძველებულ და ამოსაღებ ტერმინებს, მაგ.: „ყვითელი რკინაციანიდის მარილი“, „სიჩქარის ავტომატიზაცია“; „ჰაერნაოსნობა, ჰაერნაოსნური, ჰაერნაოსნობისა“; „გაფანტული მერქანი“, „დაკალიბრებული ჟიკლიორი“, „სანაცრე ნამწვი“ და სხვ., ზემოდან ყველას მიწერილი აქვს „მოძველებული და ამოსაღებია“.

ამავე დროს დაემატა ბევრი ახალი ტერმინი და, ამასთან ერთად, ზოგს დამატებითი მნიშვნელობაც დაერთო. изделие-ს ჰქონდა მიწერილი „ნაკეთი“ და „ნაკეთობა“, დაემატა „ნაწარმი“. ზოგიერთ გამოთქმაში „ნაკეთი“ შესწორდა „ნაკეთობით“, ხოლო სხვა დარგებში ყველგან დარჩა „ნაკეთობა“ ან „ნაწარმი“. ასევე სიახლეა излом-ის ბუდეშიც: „ტეხილს“ დამატებითი მნიშვნელობად მიეწერა – „რღვევის რელიეფი“, რომელიც ფართოდ გამოიყენება მეტალურგიაში, სხვაგან იმავე излом-ს შესატყვისად „ტეხს“ აქვს, რაც, ჩვენი აზრით, შეცდომა უნდა იყოს. ასევე დაემატა მასალას ეკონომიკური ტერმინი соизмерение – „თანაზომოვნა“. линия силовая, ფიზიკოსების რჩევით, შესწორდა „ძალწირად“. вспышка 1977 წლის გამოცემაში იყო „აფეთქება“, ეს ტერმინი დარჩა, ხოლო вспышка-ს მიეწერა: „უეცარი ანთება“ взрыв-თან. „დაზვერვა“ და „სადაზვერვო სამუშაოები“ ყველგან გასწორდა „ძიებითა“ და „საძიებო სამუშაოებით“ разведка-ისა და разведочный შესატყვისად. რაც შეეხება „საწვავს“ და „სათბობს“, აქაც გავმიჯნეთ ეს ორი ცნება. იქ, სადაც საწვავი სათბობიცაა, ვთქვათ „გაზი“, ყველგან მიეწერა топливо და горючее-ც, ხოლო „ბენზინი“ ყველგან горючее-დ დარჩა, როგორც საწვავი.

რაც შეეხება ინტერნაციონალურ ტერმინებს, ახალ გამოცემაში შეძლებისდაგვარად სინონიმური მნიშვნელობის ქართული ტერმინები მიეწერება, მაგ.: „დეკადერი“, „ათწახნაგა“ (მათ.); „პიკერი“, „ტაროსატეხი“; „კოვარიანტული“, „თანავარიანტული“; „კოაქსიალური“, „თანაღერძული“; „კომუტაციური“, „გადანაცვლებითი“; „პიგმენტაცია, შეფერილობა“; „ინვერსია, შებრუნება, შექცევა“; „ინდექსი“, „მაჩვენებელი“ და სხვ.

1957 წლის ტერმინოლოგიაში რუსული ნაწილის არსებით სახელებს სქესის დაბოლოებები ერთვოდა, 1977 წლის გამოცემაში სარედაქციო კოლეგიამ უარი თქვა არსებითი სახელების სქესის დაბოლოების დართვაზე, რაც იმდროინდელ ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში უკვე უარყოფილი იყო.

1977 წლის ტექნიკური ტერმინოლოგიის გამოცემის შემდეგაც არ შეწყვეტილა მუშაობა განყოფილებაში. ჩვენი ლექსიკონის სამუშაო ცალის თითქმის ყოველ გვერდზეა მიწერილი შენიშვნები ამა თუ იმ ტერმინთან დაკავშირებით. ცვლილებებს განაპირობებდა შესაბამისი დარგის სპეციალისტების მოწოდებული შენიშვნები, რომლებიც განიხილებოდა ამ საკითხებთან დაკავშირებით გამართულ ერთობლივ სხდომებზე.

1990 წლიდან განყოფილებაში არსებულ ფონდზე მუშაობა ინტენსიურად განახლდა. ქ-ნ როგნედა ღამბაშიძის გარდაცვალების შემდეგ ჩვენს მუშაობას ხელმძღვანელობდნენ სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განყოფილების გამგე ინგა ჯიბუტი და აკად. არჩილ ძიძიგური, რომელმაც შეადგინა სამუშაო ჯგუფი დარგის სპეციალისტებისგან: ქიმიკში – აკადემიკოსი გიორგი ციციშვილი, ფიზიკაში – აკადემიკოსი გიორგი ხარაძე, სამთო გეოლოგიაში-თავად ბატონი არჩილ ძიძიგური, რკინიგზის ტრანსპორტში – ბატონი მიხეილ გურგენიძე, სამშენებლო საქმეში – ბატონი გაბრიელ ნინუა, მართვის სისტემებში – აკად. მინდია სალუქვაძე, გამოთვლით ტექნიკაში – პროფესორი კოტე კამკამიძე და სხვ.

თითქმის ათი წლის განმავლობაში არ შეწყვეტილა მუშაობა. კვირაში ერთხელ იმართებოდა სხდომა, რომელსაც ესწრებოდნენ მეტყველების კულტურის განყოფილების გამგე შუქია აფრიდონიძე და თარგმნითი ლექსიკონების განყოფილების გამგე ბატონი ალ. კობახიძე. ზოგი ტერმინი ენობრივი ნორმების მიხედვით გაიმართა. შეიქმნა ძალიან დიდი ფონდი, რომელიც დღეს სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განყოფილებაშია, თუმცა მას, ბუნებრივია, დაემატება უკანასკნელ ათწლეულში გაჩენილი ახალი ცნებების ამსახველი ტერმინები. განყოფილება ამ მიმართულებით სპეციალისტებთან ერთად მუშაობს.

ტერმინთშემოქმედება რთული პროცესია. იგი უნდა ემყარებოდეს სამეცნიერო-კვლევით საქმიანობას. ტერმინის უმთავრესი მახასიათებელი გამჭვირვალობა და სიმოკლეა. უახლესი ტექნიკური ტერმინოლოგიის ახალი მასალაც ტრადიციულად ცნებისა და ტერმინის ზუსტ შესატყვისებს დაემყარება, რაც დაფუძნებული იქნება ლინგვისტურ კვლევებზე. აღსანიშნავია, რომ განყოფილების თანამშრომ-

ლებს არაერთი სტატია აქვთ გამოქვეყნებული ტერმინოლოგიური საკითხების შესახებ: 1. შესწავლილია შემაერთებელხმოვნთან კომპოზიტთა ქართულად გაფორმება: **რეზინტექნიკური** თუ **რეზინოტექნიკური**; **ამინმევა** თუ **ამინომევა**, **რობოტექნიკა** თუ **რობოტოტექნიკა**. 2. ასევე შესწავლილია უცხო წარმომავლობის ზედსართავთა ქართულად გაფორმების საკითხი. **პნევმატური** თუ **პნევმატიკური**, **სინთეტური** თუ **სინთეტიკური**. 3. დადგენილია უცხო წარმომავლობის მიმღობათა გაფორმების საკითხები: **მასინქრონიზებული** თუ **მასინქრონიზირებული**, **სპეციალიზებული** თუ **სპეციალიზირებული**.

გაანალიზდა კომპრესიული სიტყვაწარმოების, ანუ ტერმინთა სიმოკლისაკენ სწრაფვის ინტენსიურობა: **ინტერნეტ-ანგარიში** || **ინტერნეტანგარიში** || **ინტერნეტ ანგარიში** და სხვ.

ლექსიკონი გააერთიანებს 100 000-მდე ზოგად ტექნიკურ ტერმინს თუ ტერმინოლოგიურ გამოთქმას. უახლესი ტერმინების მოძიებას დარგების მიხედვით აადვილებს ის, რომ ბოლო წლებში განყოფილებაში რამდენიმე დარგის ტერმინოლოგია სპეციალისტებთან ერთად დამუშავდა, რომლებიც უკვე გამოცემულია. ესენია: ქიმიის, მეტალურგიის, ენერგეტიკის, წყლის რესურსების, საავიაციო, ნავთობისა და გეზის, პოლიგრაფიის ტერმინოლოგიური ლექსიკონები.

შეიქმნება 18 დარგის უნიფიცირებული ზოგადი ტექნიკური ტერმინოლოგია, რომელიც სახელმძღვანელო იქნება დარგობრივი ტექნიკური ტერმინების დამუშავებისას. წინა ტექნიკური ტერმინოლოგიებისაგან განსხვავებით ლექსიკონი სამეწოვანი იქნება: ქართულ-რუსულ-ინგლისური.

**Natela Muzashvili, Inga Jibuti**

### **New Edition of Multi-field Technical, Terminological Dictionary**

#### **Summary**

1. Nowadays it is difficult to coin and establish technical terms of any fields. The aim of this new edition is to solve such problems.
2. Unified, general technical terminology of eighteen fields was collected and it will be a guide for working on sectoral dictionaries.

3. Joint work of field specialists and linguists will be restarted to avoid terminological gaudiness.
4. Aidless terms will be determined together with technical field specialists and also a number of new concepts will be discussed and accordant terms will be found at the meetings.
5. The work will be based on linguistic researches.
6. The fact, that the dictionary will be trilingual with the electronic version on the internet consisting of 80 000 general terms and terminological expressions, will be innovation.